

zamorozeni-aktivi-rf-na-ponad-270-mlrd-dolariv-ssa-ci-mae-pravo-na-ci-grosi-zrujnovanij-vijnou-biznes-v-ukraini/ (Дата звернення 04.03.2026)

10. Строчкова Л. «Крим. Золотий острів у Чорному морі» Хроніка боротьби за «Скіфське золото» України. *Кримська світлиця*. Випуск № 29–32. 2019. URL: <https://crimea-is-ukraine.org/svitlytsa/skifske-zolote> (Дата звернення 04.03.2026).

11. Багдасарова С. Судьбу яйца Фаберже из собрания Виктора Вексельберга решает британское Казначейство. *The Art Newspaper Russia*. 2022. URL: <https://www.theartnewspaper.ru/posts/20220523-cpcv/> (Дата звернення 04.03.2026).

12. RDNA4: Уряд України разом з міжнародними партнерами представили нову оцінку шкоди та потреб на відновлення України. Міністерство культури України. 2025. URL: <https://mincult.gov.ua/news/rdna4-uryad-ukrayiny-razom-z-mizhnarodnymu-partneramy-predstavlyl-povu-oczinku-shkody-ta-potreb-na-vidnovlennya-ukrayiny/> (Дата звернення 04.03.2026).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-630-3-4>

КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА В УМОВАХ СУЧАСНОГО ЗАГОСТРЕННЯ ІЗРАЇЛЬСЬКО-ІРАНСЬКОГО ПРОТИСТОЯННЯ: ВИКЛИКИ ТА МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ

Малімон В. І.

*кандидат наук з державного управління, доцент,
доцент кафедри публічного управління, адміністрування
та національної безпеки*

*Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу
м. Івано-Франківськ, Україна*

У сучасних умовах загострення воєнно-політичної ситуації на Близькому Сході проблема охорони культурної спадщини набуває не ситуативного, а системного характеру. Це зумовлено тим, що культурні об'єкти зазнають впливу не лише безпосередніх воєнних загроз, пов'язаних із руйнуванням, пошкодженням або втратою доступу до них, а й опосередкованих ризиків, спричинених дестабілізацією інституційного середовища, порушенням механізмів обліку, охорони, реставрації та музейного зберігання. У такому контексті культурна спадщина постає не просто як сукупність матеріальних пам'яток і нематеріальних практик, а як важливий носій історичної пам'яті, культурної тягlosti, соціальної ідентичності та суспільної стійкості [3].

Особливість сучасних конфліктів полягає в тому, що загрози для культурної спадщини мають багаторівневий характер. Вони охоплюють фізичне пошкодження пам'яток, порушення функціонування музеїв, архівів і культурних установ, обмеження доступу фахівців до об'єктів, зростання ризиків незаконного переміщення культурних цінностей, а також послаблення спроможності державних і місцевих інституцій забезпечувати належний захист спадщини. За таких умов культурні об'єкти перетворюються на вразливий компонент гуманітарного простору, що потребує не лише охоронних заходів, а й включення до ширших стратегій безпеки, кризового реагування та післяконфліктного відновлення.

Сучасні міжнародні аналітичні матеріали [2; 3] засвідчують, що ескалація конфліктів на Близькому Сході супроводжується не лише загальним зростанням безпекових ризиків, а й конкретними випадками пошкодження об'єктів культурної спадщини, що створює загрозу їх часткової, тривалої або незворотної втрати. Особливо небезпечними є ситуації, коли культурні пам'ятки розташовані поблизу зон бойових дій, об'єктів критичної інфраструктури, адміністративних центрів або територій, які зазнають інтенсивного військового впливу. У таких умовах навіть відсутність прямого прицільного ураження не усуває ризику пошкодження, оскільки руйнівними чинниками можуть бути вибухова хвиля, уламки, пожежі, вібраційне навантаження, порушення інженерної стійкості споруд, а також неможливість своєчасного проведення консерваційних чи аварійно-рятувальних робіт.

Зокрема, у заяві ICOMOS 2026 року [3] акцентовано увагу на високій вразливості культурних пам'яток в умовах воєнної ескалації, політичної нестабільності та недостатньої захищеності об'єктів, розташованих у зонах підвищеного ризику. Такий підхід є принципово важливим, оскільки він переносить проблему охорони спадщини з площини післяфактумного реагування у площину превентивної безпеки. Ідеться не лише про фіксацію вже завданої шкоди, а й про завчасне виявлення об'єктів, які можуть опинитися під загрозою, документування їхнього стану, визначення охоронних зон, інформування сторін конфлікту про культурний статус таких об'єктів і забезпечення міжнародного моніторингу.

Міжнародні організації послідовно підкреслюють, що забезпечення збереження культурної спадщини в умовах збройних конфліктів має здійснюватися у суворій відповідності до норм міжнародного гуманітарного права, які встановлюють чіткі зобов'язання держав щодо недопущення її знищення або пошкодження. Зокрема, ICOM у 2026 році [2] наголошує на обов'язку держав не лише утримуватися від дій, що можуть завдати шкоди культурним цінностям, а й активно впроваджувати превентивні та захисні заходи відповідно до положень Гаазької конвенції 1954 року та її протоколів. Такий підхід передбачає інституційне закріплення механізмів ідентифікації, обліку, маркування

та охорони об'єктів культурної спадщини, а також інформування учасників конфлікту про їхній особливий правовий статус.

Зокрема, матеріали ЮНЕСКО 2026 року [4; 5] підтверджують, що культурні об'єкти можуть зазнавати пошкоджень не лише внаслідок прямого ураження, а й через непрямий вплив бойових дій. Ідеться, зокрема, про вибухові хвилі, уламки, пожежі, дестабілізацію прилеглої інфраструктури та ведення бойових дій поблизу охоронних зон пам'яток. Саме тому превентивний захист культурної спадщини має охоплювати не лише фізичну охорону об'єктів, а й попереднє документування їхнього стану, визначення зон ризику, інформування сторін конфлікту про статус охоронюваних пам'яток, а також постійний міжнародний моніторинг. У цьому контексті дотримання міжнародних конвенцій є не формальною правовою вимогою, а практичним інструментом зменшення ризику незворотних культурних втрат.

Європейські культурні інституції також розглядають загрози культурній спадщині як проблему ширшого гуманітарного й безпекового порядку. Зокрема, Europa Nostra у 2026 році [1] звернула увагу на серйозність ризиків для культурних пам'яток, музеїв та інших культурних інституцій у регіоні, підкресливши зв'язок між збереженням спадщини, захистом людської гідності, підтриманням соціальної стабільності та збереженням історичної пам'яті. Такий підхід дає підстави стверджувати, що охорона культурної спадщини в умовах загострення ізраїльсько-іранського протистояння має розглядатися не ізольовано, а в межах комплексної політики кризового реагування, миру, безпеки та післяконфліктного відновлення.

Зазначені підходи відображають сучасне розуміння культурної спадщини як об'єкта, що виходить за межі виключно національного значення і набуває статусу спільного надбання людства. У цьому контексті її знищення або пошкодження спричиняє не лише матеріальні втрати, а й має глибокі гуманітарні, ідентифікаційні та соціально-психологічні наслідки, пов'язані з руйнуванням історичної пам'яті, ослабленням культурної тяглості та підривом символічних основ існування спільнот. Саме тому охорона культурної спадщини в умовах конфлікту розглядається як складова гуманітарної безпеки, що безпосередньо пов'язана із забезпеченням прав людини, підтриманням соціальної стабільності та збереженням культурного різноманіття.

Узагальнення сучасних міжнародних підходів дає підстави виокремити декілька взаємопов'язаних механізмів захисту культурної спадщини в умовах конфліктів. Передусім ідеться про неухильне дотримання міжнародно-правових норм, зокрема положень Гаазької конвенції 1954 року, розвиток систем постійного моніторингу стану культурних об'єктів, їх завчасне документування, цифрову фіксацію, створення електронних реєстрів і архівів, посилення міжінституційної координації та залучення місцевих громад до охоронних практик.

Для України цей досвід має особливу прикладну цінність, оскільки повномасштабна війна також актуалізувала потребу в переході від реактивної моделі охорони спадщини до превентивної та доказово обгрунтованої системи управління ризиками. Зокрема, доцільним є посилення цифрової інвентаризації пам'яток, регулярне оновлення даних про їхній стан, формування карт ризику, розроблення місцевих планів евакуації рухомих культурних цінностей, підготовка фахівців до роботи в кризових умовах, а також розширення співпраці з ЮНЕСКО, ICOM, ICOMOS, Europa Nostra та іншими міжнародними професійними мережами. Не менш важливим є залучення територіальних громад, музейних працівників, архівістів, освітніх і культурних інституцій до документування пошкоджень, збереження локальної пам'яті та відновлення культурного середовища.

Отже, сучасне загострення ізраїльсько-іранського протистояння демонструє, що культурна спадщина в умовах воєнно-політичної ескалації перебуває під впливом комплексних і часто непрямих загроз. Для України цей контекст є важливим не як зовнішній приклад для механічного запозичення, а як підстава для посилення власної політики охорони спадщини в умовах війни. Ефективний захист культурних цінностей можливий лише за умови поєднання міжнародно-правових гарантій, інституційної узгодженості, цифрових технологій, участі громад і сталої міжнародної співпраці.

Література:

1. Europa Nostra issues statement of grave concern over destruction of cultural heritage in the wider region of the Middle East. *Europa Nostra*. 2026. URL: <https://www.europanostra.org/europa-nostra-issues-statement-of-grave-concern-over-destruction-of-cultural-heritage-in-the-wider-region-of-the-middle-east>
2. ICOM Reaffirms the Protection and Respect of Human Lives and Cultural Heritage during Conflict. *International Council of Museums*. 2026. URL: <https://icom.museum/en/news/icom-reaffirms-the-protection-and-respect-of-human-lives-and-cultural-heritage-during-conflict>.
3. ICOMOS Statement on the Protection of Cultural Heritage in the Context of the Escalation of Conflict in the Middle East. *International Council on Monuments and Sites*. 2026. URL: https://admin.icomos.org/wp-content/uploads/2026/03/ICOMOS_Statement_Middle_East_2_EN.pdf
4. UNESCO expresses concern over the protection of cultural heritage sites amidst escalating violence in the Middle East. *UNESCO*. 2026. URL: <https://www.unesco.org/en/articles/unesco-expresses-concern-over-protection-cultural-heritage-sites-amidst-escalating-violence-middle>
5. UNESCO Middle East Crisis : Cultural Heritage under Threat. *UNESCO*. 2026. URL: <https://www.unesco.org/en/mea-crisis>